

קיבוצים שיתופיים – תמונת מצב לסוף 2018

מתוך סקרי המכון לחקר הקיבוץ, אוניברסיטת חיפה
ד"ר שלמה גץ וחנה גולדמברג

כמה קיבוצים שיתופיים יש? האם באמת "שיתופיים" כמו פעם? לקראת סוף 2018 המכון לחקר הקיבוץ באוניברסיטת חיפה ערך סקר בקרב כל הקיבוצים השיתופיים. להלן הממצאים.

כיום יש 40 קיבוצים שיתופיים, הם מהווים 15% מכלל הקיבוצים. בארבע השנים האחרונות (-2015 2018) הפכו 20 קיבוצים להיות "מתחדשים". בשמונה קיבוצים מתקיימים דיונים על מעבר לקיבוץ מתחדש.

23 מהקיבוצים השיתופיים הם קיבוצי התק"ם לשעבר בעוד הקיבוצים של הקיבוץ הארצי לשעבר מונים 11 קיבוצים. שישה קיבוצים שיתופיים הם קיבוצים דתיים, כ-40% מקיבוצי הקיבוץ הדתי המונה, 16 קיבוצים, לעומת כ-14% קיבוצים שיתופיים בכל אחת מהתנועות האחרות...

הפרטות בקיבוץ השיתופי

הקיבוץ השיתופי אינו הקיבוץ של שנות השבעים והשמונים. גם בו מתרחשים תהליכים של השתנות.

תשלום עבור צריכת חשמל נהוג ב-25 קיבוצים (62.5% מכלל השיתופיים) בעוד תשלום עבור צריכת מים יש רק בששה קיבוצים (15%). תשלום עבור ארוחות בחדר האוכל יש ב-21 קיבוצים (כמחצית הקיבוצים). ב-23 קיבוצים (57.5%) יש אפשרות לחברה/ לרכוש רכב פרטי. באחד הקיבוצים ציינו "ישנם מספר רכבים פרטיים וההחלטה הקיימת שלא לאפשר זאת - אינה נאכפת בפועל".

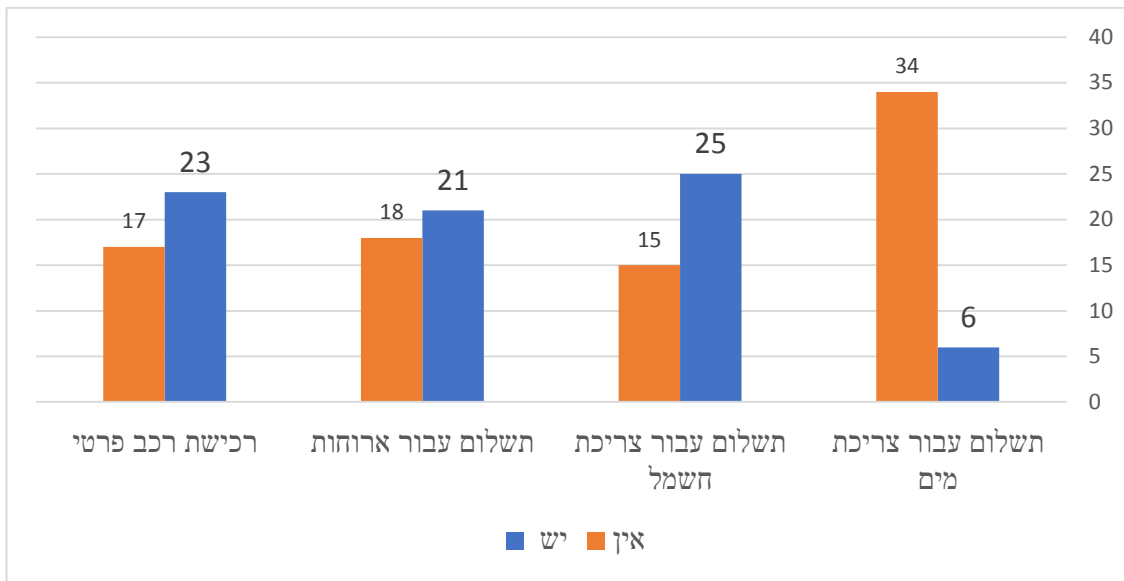
ב-16 קיבוצים (40% מכלל השיתופיים) יש הפרטה של שלושת התחומים שנבדקו בסקר זה: החשמל, הארוחות והאפשרות לרכוש רכב פרטי. ב-9 קיבוצים (22.5%) אין כלל הפרטה של התחומים האלה. בשאר הקיבוצים יש הפרטה של אחד או שניים מתוך שלושת התחומים.

יש גידול במספר הקיבוצים בהם יש לשלם עבור צריכת מים. בסקר של השנה שעברה (סוף 2017) רק בשני בקיבוצים היה תשלום על שימוש במים. השנה עלה המספר לששה קיבוצים.

יש קשר בין תשלום עבור ארוחות והאפשרות לרכוש רכב פרטי – מתוך 21 הקיבוצים בהם יש תשלום עבור ארוחות, ב-17 יש גם אפשרות לחברה/ לרכוש רכב פרטי. (כ-80%). מתוך 18 הקיבוצים בהם אין תשלום עבור הארוחות, רק בחמישה יש אפשרות לחברה/ לרכוש רכב פרטי (כ-30%).

הגרף להלן מרכז את ההפרטות העיקריות בקיבוץ השיתופי.

הפרטות בקיבוץ השיתופי (מס' קיבוצים)

חדר האוכל בקיבוץ השיתופי

בחלק גדול של הקיבוצים המתחדשים חדר האוכל נסגר לחלוטין, באחרים הוא פתוח בעיקר לארוחות צהריים. בכל קיבוצים השיתופיים חדרי האוכל ממשיכים לפעול. בכולם מגישים ארוחת צהריים, אולם רק בחלקם ארוחת בוקר או ארוחת ערב.

להלן טבלת "הארוחות הפעילות" בחדר האוכל בקיבוץ השיתופי

מספר קיבוצים ובסוגריים - אחוזים מכלל הקיבוצים השיתופיים

אין הפרטת מזון	יש הפרטת מזון	
3 (17%)	10 (48%)	ארוחת בוקר וצהריים
2 (11%)	3 (14%)	ארוחת צהריים וערב
11 (61%)	6 (28%)	שלוש ארוחות
2 (11%)	2 (10%)	ארוחת צהריים בלבד
18 (100%)	21 (100%)	סה"כ

בולטת הנטייה של קיבוצים בהם יש הפרטת מזון להגיש שתי ארוחות - בעיקר ארוחת בוקר וצהריים, ושל הקיבוצים בהם אין הפרטת מזון להגיש שלוש ארוחות ביום. בשבעה קיבוצים חדר האוכל פתוח בערב מספר פעמים בשבוע. בשלושה קיבוצים חדר האוכל פתוח בערב רק ביום שישי (ליל שבת). קיבוץ אחד ציין ש"יש ארוחת בוקר רק לוותיקים"

סופו של הקיבוץ המשולב

ה"קיבוץ המשולב" נעלם. במודל זה, תקציב החבר היה מורכב מאחוז מסוים, לרוב סביב 20%, על פי ההכנסה מהעבודה, בצד מרכיב שוויוני שהוא עיקר התקציב, ולעיתים היה ביטוי גם לשנות הוותק. המודל הוצע באמצע שנות התשעים של המאה שעברה, בניסיון להתמודד עם מה שהוגדר כ"יצירת מוטיבציה לעבודה" והענות לרצונות של חברים למתן תגמול אישי לעבודה. בעיני רבים, שיטה זו אפשרה לשמור על ליבת העיקרון הקיבוצי של "מכל אחד לפי יכולתו, לכל אחד לפי צרכיו". היו מי שהטילו בכך ספק

וטענו כי אי אפשר גם לאכול את העוגה וגם להשאירה שלמה, או כי אין "חצי הריון" – או שיש תשלום לפי ערך העבודה, או שיש תקציב לפי הצרכים. "ועדת הסיווג" שפעלה בשנים 2002-2004 התעלמה למעשה מהמודל הזה, שכבר הראה סימני דעיכה, קבעה שיש קיבוץ שיתופי או קיבוץ מתחדש. רשמ האגודות השיתופיות סיווג את הקיבוץ המשולב כקיבוץ שיתופי. רבים ראו במודל הזה פשרה ושלב מעבר בין הקיבוץ השיתופי לקיבוץ המתחדש, בעיקר בקיבוצים בהם ההכרעה הייתה קשה. רוב הקיבוצים שאימצו את המודל עברו כעבור שנה עד שלוש שנים לדגם הקיבוץ המתחדש. קיבוצים בודדים התמידו בשיטה הזו מעל חמש שנים, ועד עשר שנים.

בשיאו, בשנת 2000, היו 38 קיבוצים "משולבים", ומאז הלך מספרם ופחת. בסך הכל עברו דרך "המודל המשולב", בדרכם להיות קיבוץ מתחדש, 80 קיבוצים (כ-30% מכלל הקיבוצים).